

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

מערך ליום השואה

לתלמידי בית הספר העל-יסודי

לקראת יום השואה אנו מציעים למורות פעילות קצרה וחוייתית להכרות עם אירועים משמעותיים שהתרחשו בתקופת השואה, בדגש על דמויות שהיו בנות גילם של המשתתפים בתקופת השואה. מטרת הפעילות היא הבנה שאחד מלקחי השואה האפשריים הוא יצירת חברת מופת שתהווה ניגוד למציאות החיים שיצרו הגרמנים בשואה, ועידוד התלמידים לעשייה חברתית, כשמעשיהם של ניצולי שואה אקטיביסטים משמשים כמקור השראה.

העזרים

- כלי כתיבה לכל אחד מהמשתתפים
- רצועות נייר לכל אחד מהמשתתפים
- שני לוחות לתליית הרצועות+מסקינג טייפ
- לוח וטושים בשני צבעים
- טלפון נייד
- קישור לסרטים פליקס זנדמן ופרניה
- אמצעי הקרנה
- כרטיסי דמויות יש 5 דמויות צריך 4 עותקים מכל דמות לכיתה (עובדים בזוגות): מדע - פליקס זנדמן. חברה - אהרון ברק. תרבות - רות בונדי. בטחון - אורי בן ארי. ספורט - רלף קליין.
- דף נייר לכל זוג משתתפים

פתיחה: בירור עמדות לגבי השואה – מליאה

נשאל את התלמידים מתי מציינים את השואה ונשלים:

27.1 (יום הזיכרון הבינלאומי לשואה. תאריך זה נבחר משום שהוא היום שבו שוחרר מחנה ההשמדה אושוויץ בידי הצבא האדום, ושימש מדינות אחדות, ובהן גרמניה ובריטניה, כיום הזיכרון לשואה עוד קודם להחלטת האו"ם. לראשונה צוין יום זיכרון זה בשנת 2006, וההחלטה עליו התקבלה פה אחד. ההחלטה מציינת את רצח היהודים ומיעוטים נוספים בידי הנאצים)

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

- המשך -

כ"ז ניסן (יום הזיכרון לשואה ולגבורה, מועד זה הוא יום אבל לאומי במדינת ישראל. בתחילה היתה כוונה לקבוע את יום הזיכרון לשואה ולגבורה ביום פרוץ המרד בגטו ורשה, אולם תאריך פרוץ המרד הוא 19 באפריל 1943 – י"ד בניסן תש"ג, ערב חג הפסח, מועד שאיננו מתאים ליום זיכרון לאומי. לכן באפריל 1951 החליטה הכנסת לקבוע את יום כ"ז בניסן – שישה ימים לאחר תום חג הפסח – כ"יום הזיכרון לשואה ולמרד הגטאות". יום זה חל בימי ספירת העומר, שהם ימי אבל לעם ישראל, ושבע לפני יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ויום העצמאות. סמיכותו ליום הזיכרון וליום העצמאות מבטאת באופן סמלי את המעבר ההיסטורי של העם היהודי משואה לתקומה.)

י' בטבת (עשרה בטבת הוא אחד מארבעת ימי תענית יהודיים לזכר חורבן בית המקדש. מאז שנת 1950, יום זה מצוין במדינת ישראל גם כיום הקדיש הכללי לזכר חללי השואה שיום מותם לא נודע.)
נשוחח בקצרה על משמעות הדבר שישנם מספר ימי זכרון לשואה.

משימה

כל משתתף יכתוב על רצועות נייר: (1 מה הוא יודע 2) מה הוא חושב/מרגיש לגבי השואה.

בחדר יהיו שני מוקדים (או יותר בהתאם למספר המשתתפים) שיישאו את הכותרות 'מה אני יודע?' ו'מה אני חושב/מרגיש?', ועליהם יתלו המשתתפים את רצועות הנייר שהכינו (ניתן לחלק את הלוח לשניים על פי שני הפרמטרים ולתלות עליו את רצועות הנייר המתאימות).

המורה ישקף את הממצאים למשתתפים ויחד ינתחו את הרשמים שנאספו. תוך כדי השיח המורה ישרטט ציר זמן של השואה בטוש בצבע מסויים על הלוח. שימו לב לא להפוך את זה לשיעור היסטוריה! בקצרה.

דיון בכיתה:

• כיצד משפיע הזמן שעבר מאז השואה על כמה אנחנו יודעים?

מצד אחד, היום יש הרבה מאוד ספרים, סרטים וכלים כדי ללמוד ולדעת יותר על השואה, יותר מאי פעם. בני נוער רבים אף נוסעים לביקור במחנות. מצד שני, העולם היהודי הגלותי המתואר בשואה הרבה יותר רחוק מאיתנו, ולכן קשה יותר לתפוס מציאות זו.

• כיצד משפיע הזמן שעבר מאז השואה על מה שאנחנו מרגישים? מה מקשה עלינו להרגיש?

גם כאן, מצד אחד יש יותר כלים שממחישים לנו מה שהתרחש (סרטי קולנוע מדויקים מאוד, מוזיאונים משוכללים וכמובן ביקור באתרים עצמם). מצד שני, אם בדור ההורים שלנו כל אחד הכיר מישהו שניצל בשואה, ולכל אחד היו קרובים שנספו בשואה, היום השואה מבחינתנו היא סיפור רחוק, שאולי סבא-רבא שלנו הכיר.

• מה מייחד את הדור שלנו ביחס לזכרון השואה?

השואה התרחשה לפני כ-70 שנה. אנחנו הדור האחרון שזוכה לראות אנשים שהיו שם, אלה שהיו ילדים בזמן השואה. אנחנו האחרונים שיכולים לפגוש ולשמוע אנשים שחוו את השואה על בשרם.

בפעילות היום נכיר מספר ניצולי שואה, נשמע על חייהם בארץ לאחר השואה. נתחיל מהיכרות עם אחת מהן וסיפור חייה מהיותה ילדה בגילכם.

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

- המשך -

סיפורה של פרניה

סיפורה של פרניה פוזמנטיר יסופר ע"י המורה, רצוי בגוף ראשון ובאופן דרמטי. ניתן גם בגוף שלישי. התלמידים יונחו להתייחס בהקשר לסיפור על פי הבנתם לציר זמן תוך כדי ההקשבה, ולציין את תובנותיהם על דף חלק

שמי פרניה אבל כולם קראו לי פרנקה, נולדתי בשנת 1922 בפולין, בעיירה קטנה ושמה קלימנטוב באזור הסמוך לגבול גרמניה, כ-10 משפחות יהודיות בלבד של יישוב פולני. הורי ניהלו חנות לממכר מצרכי מזון וכלי בית מתחת לביתנו. כשהייתי בת שנתיים נפטרה אמי מסרטן, ואבי המשיך לטפל בי, בשבעת אחיי ואחותי לבדו.

למרות הפרעות והאנטישמיות, ראו עצמם הורי פולנים לכל דבר: אחי התגייס לצבא הפולני, בית הספר הראשון שבו למדתי היה פולני, ועד גיל 7 לא ידעתי דבר על השנאה ליהודים. הייתי תלמידה חרוצה עם קול של זמיר, והצטיינתי בדקלום בעל-פה. בוקר אחד, ליד בית הספר, שמעתי קריאות רמות "זידובה, (יהודיה) לכי לפלשתינה". אבן עפה מעל לראשי ואחריה עוד אבנים. ברחתי והתחבאתי בסמטה קטנה, ולאחר זמן רב חזרתי הביתה.

בגיל 8 עברנו לעיר בנדין ואבי עבד כשען. בשכונתנו חיו רק יהודים, וכך גם בבית הספר, בקולנוע ובתנועת הנוער. בסתיו 1938 התמלאה העיר באנדיקים (כינוי לחברי המפלגה הדמוקרטית הלאומית בפולין) שפשטו על השכונות היהודיות, חילקו פליירים שקראו: "אל תקנו אצל היהודי", "גרשו את היהודי", והשליכו זבל על חנויות היהודים. יהודי פולין סירבו להאמין כי גרוע מזה יכול לקרות. תנועת בית"ר, בה הייתי חברה, השיגה לי רשיון עלייה ועמדתי להינשא בנישואים פיקטיביים לאחד מחברי הקן, ולעלות לא"י, אולם אבי סירב בתוקף, ואני קיבלתי את דבריו וכך חרצתי את גורלי ל-12 השנים הבאות.

ב-1939 פרצה המלחמה והגרמנים פלשו לפולין. תוך כמה ימים ריכזו הגרמנים את יהודי העיר בכמה שכונות, ובכל חדר בבית השתכנה משפחה שלמה. כשהייתי בת 18 נישאתי לשמעון שיינרמן, אולם תוך חודש הגרמנים רצחו אותו ואני הפכתי לאלמנה. חייתי עם אבי ואחי, והשגתי עבודה כתופרת מדים לצבא הגרמני.

ב-1942 הופץ כרוז שעל כל היהודים להגיע לצורך החתמת תעודות. רק מאוחר יותר הבנו שזו סלקציית מוות. אותי את יואל ונחום אחי שלחו הביתה ואת אבי לגירוש. בעזרת כספו של אבי הצלחתי להחזיר אותנו הביתה, ומאז בכל פעם שקראו ליהודים למסדרים התחבא אבי בחדר פנימי עם דלת נסתרת. חצי שנה מאוחר יותר עברנו עם כל יהודי בנדין לגטו קמיונקה. אבי החביא את הכסף והתכשיטים בקיר הבית, והבטיח שנחזור לקחתם בתום המלחמה. רוב בני משפחתי נעלמו.

ב-1943 חיסלו את הגטו. אני יצאתי עם אישור העבודה, ואבא ויואל התחבאו, אולם הגרמנים תפסו אותם ושלחו אותם לתאי הגזים. אותי לקחו ברכבת לאושוויץ. הנסיעה נראתה כמו נצח, נלחמתי על טיפת האוויר שניתן היה לנשום. באושוויץ גלחו את ראשינו ועל הזרוע הוטבע מספר. חיי הפכו למסכת מתמשכת של עבודה, מסדרים, חיפוש אחרי אוכל ומאבק במחלות ומגפות.

כששומרת הבלוק שלנו גלתה שאני יודעת לשיר, התחלתי לקבל הטבות שונות, וכך גם ניצלתי ממחלת הטיפוס שפרצה במחנה. בינואר 1945 ארגנו אותנו השומרים בטור, והתחלנו לצעוד בקור ובשלג, כשמסביבנו יריות רובים. צעדנו שבוע ואולי יותר. הגענו לתחנת הרכבת, נדחסנו לרכבות ארוכות שנסעו למחנות הריכוז שנשארו בגרמניה. מחנה הריכוז ראוונסבריק היה גרוע מאושוויץ. מזון לא היה, בקושי מים לשתייה מצאנו. יום אחד נפוצה שמועה שמי שרוצה לצאת למחנה אחר יתייצב בכיכר המסדרים. אמרתי שאם נשאר נמות, ואם נצא יש סיכוי שנזכה למקום טוב יותר, יצאנו לכיכר ושוב עלינו על הרכבות. הוכנסנו לקרון רכבת נורמלי, המיועד לבני אדם, נסענו למחנה נוסף שם קבלנו חדר עם מזרונני קש, ואוכל. " על פי: חותם על ליבי/פרניה גולדהר

לאחר מכן יעברו על ציר הזמן העוסק בשואה יחד עם המורה. תוך כדי השיח המורה יוסיף לציר הזמן של השואה את סיפורה של פרניה בטוש בצבע אחר. שימו לב לא להפוך את זה לשיעור היסטוריה! בקצרה.

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

- המשך -

אחרי השואה

דיון:

- מה אתם חושבים שקרה לניצולי שואה אחרי השואה?
- איזה תגובות יכולות להיות?
- ומה קרה לפרניה אחרי מה ששמענו?

"...ויום אחד נגמרה המלחמה. החלטתי להתארגן ולצאת חזרה לפולין לחפש קרובים או רכוש שנשאר. פגשתי את אחי חיים, שהצליח לשרוד את המלחמה. מאוחר יותר מצאנו את יצחק אחי. אלו כל בני משפחתי ששרדו אני ושני אחי. נסענו לחפש את הרכוש שהחבאנו בביתנו בבנדין, ואחרי שהוכחנו שהבית שייך לנו מכרנו אותו לחייל פולני עבור חופן דולרים. בפולין הכרתי את בעלי שאול ובשנת 1948 נולדה בתנו הראשונה. בשנת 1950 ירדנו מהאוניה שעגנה בנמל חיפה, לחופי ארץ ישראל. בתחילה גרנו בירושלים, אצל משפחה מאמצת אך כשנה אחרי עלייתנו ארצה הגענו למנסורה. למרות שמימי לא עסקתי בחקלאות, היא הפכה חלק מרכזי בחיי. הקמנו משק, נולדו לי שלושה ילדים. שנים ארוכות חשבתי שזו הנקמה הפרטית שלי בהיטלר, שרדתי, הקמתי משפחה בארץ ישראל – הארץ של היהודים." על פי: חותם על ליבי/פרניה גולדהר

- איזה רגשות מעורר בכם סיפורה של פרניה?
- מה בעיניכם היה האתגר הגדול ביותר עבורה?

פליקס זנדמן

טריגר- המורה מוציא את הטלפון הנייד שלו ושואל מה הקשר בין הרצל שדיבר על הציונות כחברת מופת, בין השואה, ובין הנייד שלי?

בואו נראה את הסרט ואולי נמצא את הקשר...

צפיה בסרט על פליקס זנדמן [קישור](#)

אחרי הקרנת הסרט, יש לתת רקע קצר להשלמת הפרטים על פליקס זנדמן – ניצל בזכות משרתת פולניה שסבתו עזרה לה בעבר. כל משפחתו מלבד דודו נספתה. דודו לימד אותו במחבוא מתמטיקה ופיזיקה בע"פ. הפך ממציא פיזיקאי ותעשיין מצליח. חי בארה"ב אבל היה ציוני מושבע והקים מספר מפעלים בישראל. החברה שייסד, וישיי, קרויה על שם העיירה בה נולדה סבתו, שנחרבה בשואה.

דיון בעקבות הסרט:

- מה ניתן ללמוד מהסרט על הקשר בין השואה לחברת מופת אצל ניצולי שואה?
- עד כמה אתם חושבים שפליקס זנדמן מייצג ועד כמה יוצא דופן?

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

- המשך -

ניצולי שואה שעשו מעשה - עבודה בקבוצות

היום נפגוש כמה ניצולי שואה, פרניה, פליקס ואחרים, שהצליחו לתרום לחברה דווקא מתוך החוויה הקשה שעברו. מתחלקים לזוגות. כל זוג מקבל דמות, קורא על הרקע בשואה והמעשה לאחריה, (כל 2-4 זוגות יקבלו אותה דמות בהתאם למספר התלמידים בכיתה)

המשימה:

על הקבוצה לנסח את המסקנה/מסקנות של הדמות מהשואה לגבי העולם והחברה הישראלית ולנסח תגובה של חברי הקבוצה.

הדמויות בכרטיסים – סיכום למדריך:

✓ מדע - פליקס זנדמן. מפורט בגוף המערך.

✓ חברה - אהרון ברק – האיזון בין חשיבות המדינה לחשיבות הפרט. דמות משפטית מובילה.

✓ תרבות - רות בונדי – הגיעה לארץ כניצולה והרגישה שהישראלים לא מבינים את היהודים שהיו בשואה ובעיקר את המנהיגות היהודית. עוסקת בכתיבה עיתונאית מחקר ובכתיבה אוטוביוגרפית. בתרבות והומור. תרגמה ספרות צ'כית וספרות הומוריסטית וכתבה בעצמה.

✓ בטחון - אורי בן ארי – היה נער בגרמניה שחטף מכות על בסיס יום יומי. לוחם שריון שכתב ספר על הנוער היהודי בגרמניה הנאצית.

✓ ספורט - רלף קליין, לאמן את גרמניה כנצחון על הגרמנים, הכדורסל כדרך להשתלב בישראל הצברית.

סיכום

מטרה: סגירת מעגל בנושא חברת מופת ותפקיד הנוער

במליאה: נשמע את המסקנות שניסחתם בשם הדמויות.

- עד כמה אתם מוצאים קשר בין חוויות השואה של האדם לבין הבחירה שלו בעקבותיה?
- האם יש מסקנה של אחת הדמויות שאתם מזדהים איתה במיוחד?
- האם יש מסקנה שאתם לא מזדהים איתה או אפילו מסתייגים ממנה? מדוע?

המורה יקרין את הסרטון על פרניה קישור

חברת מופת היא חברה ששואפת להיות צודקת וטובה, חברה שטוב לחיות בה ומהווה מודל ופועלת לתיקון העולם כולו, או במילים של בן-גוריון:

"**מחוז חפצנו ההיסטורי הוא חברה חדשה בנויה על חירות, שוויון, עזרה הדדית ואהבת הבריות, זאת אומרת: חברה שאין בה ניצול, אפליה, שעבוד, שלטון איש באיש, כפיית המצפון, עריצות.**" (ישראל והתפוצה, 1957).

- איך דבריו מתקשרים למה שפגשנו היום?

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

נספחים

נספח הרחבה למדריך:

הרחבה: עבודה עם ציר הזמן

ציר זמן זה יהווה תשתית להצגת סיפור השואה ואף ניתן לקשרו לרשימות שכתבו המשתתפים בתחילתה של הפעילות כתשובה לשאלה מה אני יודע. האירועים המוצגים ברשימה יוסברו בחלקם לאחר הסיפור של פרניע וכן תוך כדי סקירת סיפורי הדמויות השונות (יש לתת את הדעת שישנם מושגים בסיסיים שלא מן הנמנע שהמשתתפים אינם מבינים את משמעותם).

- **לפני המלחמה:** בגרמניה עולים הנאצים לשלטון ב-1933. הנאצים – מאמינים בעליונות הגזע הארי על גזעים אחרים וכן שהיהדות איננה דת אל גזע נחות (תת-גזע) שפוגע בגזעים האחרים. מצבם של היהודים מורע והם מאבדים את זכויות האזרח שלהם (חוקי נירנברג-1935) וסובלים מהתנכלויות של השלטון והאוכלוסייה (ליל הבדולח-1938). האנטישמיות הנאצית משפיעה גם על חלק ממדינות מזרח אירופה ומרכז אירופה ומצבם של היהודים בהן מורע גם כן.
 - **פרוץ המלחמה 1.9.1939:** גרמניה יוצאת למלחמה על מנת להגדיל את מרחב המחיה לגזע הארי ומתוך אמונה שתנצח את עמי/גזעי אירופה האחרים. בעלי בריתה – איטליה, יפן ומדינות משתפות פעולה כמו רומניה, הונגריה, ליטא ועוד... מולן עומדות בעלות הברית ברה"מ, בריטניה, צרפת ובשלב מאוחר יותר גם ארה"ב. בתחילה נכבשת פולין ואח"כ רוב מרכז ומערב אירופה. 41-42 נכבשים שטחים גדולים בצפון אפריקה. ביוני 41 פולשים הגרמנים לברה"מ. כיבוש השטחים מביא לכך שתחת שליטת גרמניה יש כ-11 מיליוני יהודים (הריכוזים הגדולים: פולין-3 מיליון, ברה"מ-כמעט 4 מיליון). בשלב זה אין עדיין תוכנית ברורה לגבי היהודים.
 - **תקופת הגטאות:** החל מ-1940 מרוכזים יהודי פולין בגטאות. גטו – שכונה בלב עיר, מוקפת חומה או גדר, בה רוכזו היהודים בתנאי צפיפות, רעב, עוני, סניטריה גרועה ועוד... היהודים קבלו הקצבה מזון מועטה (דרך "השלטון היהודי" – היודנראט). היו כאלו שמצבם שפר עליהם ועבדו במפעלים שהיו בשטח הגטו או צמודים לו. גם בשלב זה אים עדיין תוכנית גרמנית ברורה לגבי גורלם של היהודים.
 - **תקופת ההשמדה:** ביוני 1941 פולשת גרמניה לברה"מ. יחידות של הס"ס (אייזנגרופן) מצטרפות לצבא הגרמני ורוצחות את הקהילות היהודיות ביישובים שנכבשו בבורות הריגה שביעירות הסובבים. דצמבר 41 מחליטים על הפתרון הסופי - השמדת יהודי אירופה (מחליטים על אופן הביצוע לכך בוועידת וונזה - ינואר 42). החל מסוף 1941 מייעלים הגרמנים את שיטת ההשמדה - יהודים נשלחים מהגטאות אל מחנות השמדה בגזים: חלמנו (משאיות גז), בלז'ץ, סוביבור, טרבלינקה ואושוויץ. היו גם מחנות ריכוז שלעיתים נערכה בהם השמדה בגז (מיידנק המפורסם). במשך אותו הזמן היו יהודים שעבדו במחנות ריכוז ועבודה (ייצרו מוצרים לטובת המשק הגרמני). העבודה בהם היתה בתנאי טרור, רצח, רעב וקור.
 - **סוף המלחמה ולאחריה:** הסובייטים מתקדמים מערבה הגרמנים מפנים את חלק מאסירי המחנות לתוך גרמניה. בצעדות אלו (צעדות המוות) נרצחים ומתים בקור מאות אלפי יהודים ואסירים אחרים. המלחמה עצמה מסתיימת (כיבוש ברלין) במאי 45. עשרות מיליונים של פליטים (לא רק יהודים) נמצאים בגרמניה ובכל אירופה. 54 מיליון בני אדם (רובם אזרחים) נהרגו ונרצחו. הנאצים עצמם רצחו כ-12 מיליון אזרחים (6 מיליון מתוכם יהודים). ערי אירופה הרוסות.
- חלק מהיהודים מנסים לחזור למקומות בהם חיו טרם המלחמה אך היחס של האוכלוסייה המקומית מביא אותם להתרכז במחנות העקורים שבגרמניה. בשנים הבאות חלקם יעלו לישראל וחלקם יהגרו למדינות אחרות.

כחותם על לבנו - החברה הישראלית והשואה

נספחים

נספח ניצולי שואה שעשו מעשה - כרטיסי דמויות

בארץ שונה שמו לאהרון ברק. היה תלמיד מצטיין, המשיך ללימודי המשפטים והפך משפטן מבריק, מהמשפטים הבולטים בארץ. בגיל 39 בלבד, זכה בפרס ישראל למדעי המשפט. כיהן כנשיא בית המשפט העליון משך 11 שנים. גישתו המשפטית מאופיינת ב'אקטיביזם שיפוטי' ונדדה בביטוי 'הכל שפיט' - החוק הוא גורם מכריע המקיף את כלל ענייניו של האדם, ועל בית המשפט להתערב בקשת רחבה של נושאים.

בדבריו על לקחיו מהשואה אמר כך:

אני שואל את עצמי, מהם הלקחים שלי? המרכזיות של מדינת ישראל. [...] בארצות המערביות של היום התפקיד של המדינה הוא מצומצם ומוגבל: בשביל לאפשר לנו לחיות ביחד, לא מעבר לזה. זאת אינה תפיסתי. בשבילי המדינה היא הגשמת חלום של דורות, היא תקווה, היא דבר שחלמנו עליו אלפי שנים וסוף כל סוף הגשמנו אותו – אך היא לא דבר מובן מאלינו... הלקח השני הוא במובן מסוים לקח נוגד- הוא החשיבות של היחיד, של האדם. החשיבות של חירות הפרט... דווקא החיים בגטו, למשל, הראו עד כמה "אבק האדם" הזה הצליח לא רק לשרוד אלא גם לשמור על כבוד האדם שלו... מי שמתיר את פסיקותי יודע את מרכזיות חירות האדם שכתבתי עליה בלי סוף.

במקום אחר אמר:

השואה חזקה אצלי את החשיבות של זכויות האדם. מה הגרמנים ניסו לעשות? הם ניסו לקחת מאיתנו את צלם האדם. אנחנו בעיניהם היינו דומים לפרעושים..."

מה המסקנה/מסקנות של אהרון ברק מהשואה לגבי העולם והחברה הישראלית?

נסחו תגובה של חברי הקבוצה למסקנות/מסקנותיו.

אהרון ברק

בשנת 1936 נולד בקובנה שבליטא אריק בריק, בן יחיד להוריו הירש וליבה, עורך דין ומורה. כשכבשו הנאצים את קובנה המשפחה הועברה, עם שאר יהודי העיר להתגורר בגטו קובנה. כך סיפר על חייו בתקופת השואה:

ילדים בגטו קובנה

בילי 1941, הייתי בן 5, כשהגרמנים כבשו את העיר קובנה בליטא, שם גרתי. הגיהנום בא עלינו. הליטאים עשו בנו פוגרומים. היינו 25 אלף יהודים בקובנה, ולקחו אותנו לאחד הפרברים, שם עשו לנו "על השחיטה". הונסנו לכיכר בעיר שנקראה בשם המעניין "כיכר החוקה". רבים מתו בחנק, ברעב, ביריות ברחובות. שלטון החוק הפורמלי התקיים שם כי הכול עבד לפי פקודות. בשנת 1943 הייתה האקציה של הילדים. חיסלו את כל הילדים. במעשה נסים נותרתי אני בחיים ובהצטרפות של נסים מצאתי את עצמי יחד עם אמי אצל איכר ליטאי - חסיד אומות העולם - שהציל את חייו, עד שבא הצבא האדום ושחרר אותנו מהגרמנים.

בהמשך נמלטה המשפחה מליטא לרומניה, אחר כך להונגריה, לאוסטריה ולבסוף לאיטליה, בה המתינו שנתיים לקבלת אישורי העלייה. בסופו של דבר עלה עם הוריו לארץ בשנת 1947 בהיותו בן 11.

על כתפי חברים כעולה חדש בעלית הנוער, ירושלים 1939

היינץ עלה לארץ בעליית הנוער ומשפחתו, שנשארה בגרמניה, נספתה כולה בשואה. הוא שינה את שמו לשם עברי - אורי בנר, ויותר מאוחר אורי בן ארי, ונמתכן בירושלים ובקיבוץ עין גב. אורי בן ארי התגייס לפלמ"ח ולחם בכל מלחמות ישראל עד מלחמת יום הכיפורים. הוא נודע כקצין מבריק, ממובילי המהפכה בצה"ל מחי"ר לשריון, והגיע לדרגת תת אלוף. בראיון לעיתון אמר:

”גם היום קורים דברים אימים בעולם, וגם היום יכולה להתעורר שואה חדשה אפילו באירופה, ולא רק נגד יהודים.”

הוא כתב ספר המתאר את חיי הנוער היהודי בגרמניה הנאצית.

טלי שני, בתו של בן ארי, סיפורה

”אבי נהג להרים כוסית בכל אירוע משפחתי לחיי מדינת ישראל. הצבא ומדינת ישראל היו תמיד חשובים בשבילו כמו משפחה.”

5 ביוני 1967 מלחמת ששת הימים, כמפקד חטיבת השריון 'הראל' בדרך לירושלים

מה המסקנה/מסקנות של אורי בן ארי מהשואה לגבי העולם והחברה הישראלית?

נסחו תגובה של חברי הקבוצה למסקנות/מסקנותיו.

אורי בן ארי

בשנת 1925 נולד בברלין היינץ בנר. אביו קיבל עיטור גבורה על אומץ ליבו כלוחם מטעם גרמניה במלחמת העולם הראשונה. כשהיה בן שש התגרשו הוריו, וכעבור שנתיים נפטרה אמו. הוא לא הסתדר עם אמו החורגת, וסיפר:

”הייתי ילד רחוב, אבי היה סוחר בדים ושהה זמן רב מחוץ לעיר, ואני הייתי בורח מהבית ומסתובב ברחובות. הכרתי כל פינה בעיר, הייתי מתחבא בבתי מלון ובשוק. התבגרתי מוקדם מאוד.”

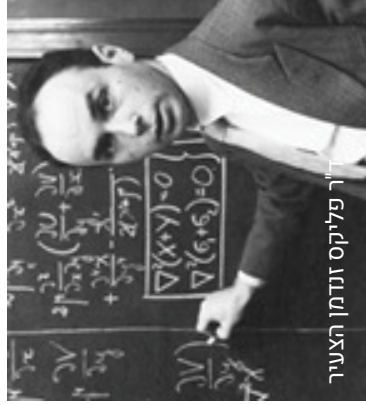
הוא היה התלמיד היהודי היחיד בבית הספר היסודי בו למד. בליל הבדולח ראה לצד אביו כיצד בית הכנסת, בו חגג את בר-המצווה שלו, עולה באש. היינץ הוכה בשל יהדותו ולבסוף גורש מבית הספר בו למד בטקס פומבי משפיל: התלמידים עמדו במסדר, המנהל ציווה עליו להתקדם והכריז: "היינץ בנר! אתה בן הגזע היהודי אשר ביצע פשעים מחרידים כלפי האנושות וכלפי העם הגרמני! בית הספר מקיא אותך משורותיו ואתה מגורש בזה מבית הספר! צא משערנו והעלם מעינינו לעד. קדימה צעד! הייל היטלר!"

על חוויתו כשליווה את אביו לבחירות בגרמניה, ואביו יצא ללא התג שניתן למי שהצביע למפלגה הנאצית, סיפר כך:

”המתנתי לו [לאבני] מחוץ למקום שבו עמד הקלפי, וחיינו לו בחוץ מאות אנשי אס-אס, וכל מי שיצא בלי התג הזה [אישור על הצבעה להיטלר] הוכה כמעט עד מוות, כולל אבי, ובשביל להוסיף לו עוד קצת השתינו עליו גם, ואני את כל זה כמובן ראיתי. הייתי בן שמונה. זה לא שבר אותי, אבל זה שבר לו את האמונה הזאת, שיהודים יכולים להיטמע, להתבולל, בעם הגרמני. הוא חווה את זה על בשרו, באופן אישי, הוא לא היה צריך שמישהו יספר לו את זה.”

פליקס זנדמן

ד"ר פליקס זנדמן הצעיר

פליקס זנדמן נולד בשנת 1927, בעיירה גרודנו, בפולין (כיום בליטא). לאהרן, ציוני סוציאליסט, תלמיד חכם וכימאי, ולגניה, בת למשפחת תעשיינים עשירה. הוא סיפר על שתי אמיתות לחיים שלמד מאביו ומסבתו:

"פייבל", אמרה סבתי תמה פרידוביץ, "תגידי לי בבקשה, פייבל, של מי הבית הזה?" חשבתי שסבתא מתחכמת. הבית היה מלא וגדוש בבני משפחת פרידוביץ ובעסקים שלהם. "זה הבית שלנו. סבתא. אנחנו בעלי הבית". "לא פייבל, הבית הזה אינו שלנו". "ומה בקשר לחנויות האלה שם?" "שלנו" "לא פייבל, לא שלנו". "אההה!", הבנתי את העניין. "אני יודע מה שלנו, סבתא, אבא הסביר לי, הוא אמר לי שהדבר היחיד שיש לנו באמת הוא מה שאנחנו לומדים. הוא אמר שזה הדבר היחיד שחשוב. אפשר לקחת מאתנו כל דבר אחר, גם את הבגדים שעלינו, אבל אי-אפשר לקחת מאתנו מה שאנחנו יודעים". "אתה יודע", אמרה כעבור דקה, "אפילו זה לא שלנו". "אם ככה, סבתא, תגידי לי מה שייך לנו. יש לנו בכלל משהו?". "כן, פייבל. יש לנו הרבה מאוד. אבל הדברים היחידים שהם שלנו באמת הם אלו שנתנו לאחרים עם כל הלב, הלחם שאנחנו שולחים על פני המים, כמו שכתוב בתנ"ך. זה כל מה שיש לנו באמת. אם אתה עוזר למישהו, אם אתה נותן לו משהו משלך, אף אחד לא יוכל לקחת ממך את הדבר הזה גם לאחר המוות."

המשרתת הפולניה יאנובה פוחלסקי, נתמכה ע"י סבתא תמה לאחר שבעלה היכה אותה. היא הניחה לפליקס את דברי סבתו. כשפרצה השואה, נספתה כל משפחתו. פליקס שהיה בן 15 נמלט אל המשרתת הפולניה, שהחביאה אותו עם דודו סנדרס וכמה יהודים נוספים.

הם חיו בתוך בור במשך 17 חודשים. שם התעשמה אף הבטחתו של אביו, לגבי חשיבות הידע והלימוד. דודו סנדרס לימד אותו בעל פה, את כל יסודות המתמטיקה והפיזיקה. לאחר השואה שימש ידע זה כבסיס ללימודיו.

פליקס הפך ממציא, פיזיקאי מחונן ותעשיין מצליח.

ימים רבים פשוט לא הייתי מסוגל לדבר על השואה... בדומה לכל הניצולים השואה מיניעה אותי. [...] עוד בצעירותי השתעשעתי במחשבה על כך שאברא משהו שיתרום לאורח החיים של בני האדם. אני מונה את עצמי בין בני המזל המעטים שראו את חלומות הנעורים שלהם נהפכים למציאות. אני מרצה באוניברסיטאות... (אני) אדם שיש לו הזכות, יותר מרוב בני האדם האחרים, להנחיל את הרעיון כי לעולם אל להם לומר נואש, בלי שום קשר לגודל המצוקה או לחומרת הנסיבות.

זנדמן חי בארה"ב אבל היה ציוני מושבע והקים מספר מפעלים בישראל, במיוחד בפריפריה בגליל ובנגב וכן המציא, ללא תמורה, פטנט לשיפור טנק המרכבה. מספרת נכדתו ים: "תמיד אהבתי שהוא דיבר ברבים, 'המפעל שלנו', 'הפטנט שלנו'. הוא היה כל-כך גאה, חשב שמדינת ישראל זה הניצחון על הגרמנים, ובגלל זה הקים את המפעל של וישיי בנגב ופיתח את הפטנט למרכבה."

החברה שייסד, וישיי, קרויה על שם העיירה בה נולדה סבתו, שנחרבה בשואה. מורשתה של סבתו המשיכה לפעם בן, ובהדוהדו למה ששמע מסבתא תמה בהיותו בן תשע אחר:

אני כבר מעל 80 ובטח לא אחיה לנצח, וגם אחרי שאמות, כל האימפריה שהקמתי, המפרנסת עשרות אלפי בתי אב - זה שלי!"

פליקס זנדמן, מיסד וישיי, בתוך תערוכה במוזיאון בתנ"ך

האלוף עמוס חורב אמר באזכרתו: "פגשתי במהלך חיי הרבה תעשיינים - אבל כולם דיברו על רווח. ד"ר זנדמן לא דיבר על רווח. אותו עניין כמה עובדים הוא יכול עוד להעסיק."

מה המסקנה/מסקנות של פליקס זנדמן מהשואה לגבי העולם והחברה הישראלית?
נסחו תגובה של חברי הקבוצה למסקנות/מסקנותיך.

במאמר על ההומור היהודי בשואה כתבה כך

דורות רבים צחקו היהודים על עצמם, האשימו את עצמם, אף שזנאו את עצמם, רק כדי שלא לנפור ביושב במרומים המטיל עליהם את כל הגזרות. גם בטרזין היה קל יותר לצחוק על מעשי היהודים מאשר להתקומם נגד הגזרות מלמעלה, שאף הן הוטלו על ידי שליט כלייכול נורא... ההתבדחות, ההשתטות, מעשי הליצנות הצחוק למען הצחוק – לצעירים שגדלו בצ'כיה היו כל אלה חלק בלתי נפרד מהווי חייהם שלפני המבול, והם נמשכו גם בטרזין... בהומור היו נחמה, ניצחון רגעי על המציאות, טיפת אשליה, זיקק של חירות. ההומור סייע לאסירים להחזיק מעמד עד כמה שניתן, לשמור על שלמות אישיותם, להשתחרר מפחדים, לגחך במקום להיכנע, להסוות את האימה, לראות בהווה מצב ארעי, גשר אל המחר. אלא שהמחר איחר לבוא.

במאמר עיתונאי המתיחס לזכרון השואה כתבה:

חייבים להתמודד עם העבר, אך קודם כל לדאוג לעתיד. לאומנות יהירה, חוסר סובלנות לאחר ולשונה, אלימות במסווה של פטריוטיות, אטימות למצוקת מחפשי מקלט, שנאה לערבים וחינוך לעליונות אינם מפשרים על הטמעת משמעות ההשמדה: שהרוע והאכזריות לא פוסחים גם על עם בעל תרבות, מפותח מבחינה מדעית וכלכלית ככל שיהיה.

מה המסקנה/מסקנות של רות בונדי מהשואה לגבי העולם והחברה הישראלית?

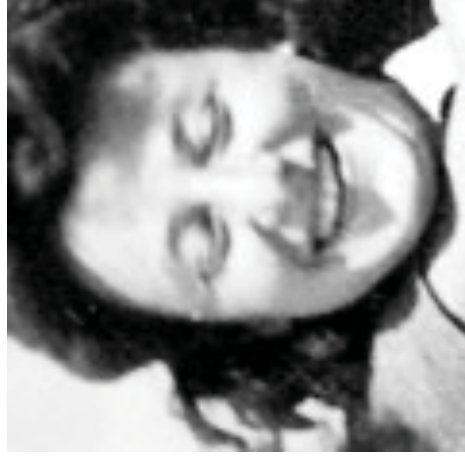
נסחו תגובה של חברי הקבוצה למסקנתה/מסקנותיה.

רות בונדי

רות בונדי, נולדה בפראג בירת צ'כוסלובקיה (כיום צ'כיה). בשנת 1923 כבת בכורה למשפחה ציונית. במהלך השואה היתה אסירה בגטו טרזין, במחנה הריכוז בירקנאו ובברגן-בלז'ן. היא ואחותה ניצלו. הוריה ניספו. כך סיפורה:

הכול יצא אחרת בחיי. השואה שיבשה את עתיד המזרח, לקראתו חונכתי מגיל חמש על ידי אמי, כפקידה דודלשונית בבנק.

רות בונדי בהנשרה חלוצית 1947

ב-1949 עלתה ארצה. הפכה לעיתונאית, סופרת ומתרגמת וכן לבשלתית ולכותבת ספרי בישול. תרגמה מבחר ספרות צ'כית ובה ספרי הומור רבים.

ראתה כשליחות את שימור והפצת התרבות הצ'כית היהודית והכללית, ובייחוד מנהגי הקהילה היהודיים, מאכליה וההומור האופייני לה.

כתבה גם ספרים על השואה ועל יחסם של הישראלים הוותיקים לעולים ניצולי השואה וסיפורה, כי הכתיבה שימשה לה ככלי טיפולי להתמודדות עם זכרונות השואה. זכתה בפרסים רבים.

רלף קליין

בשנת 1931 נולד רלף קליין בברלין שבגרמניה. בן זקונים למשפחה יהודית עשירה שעסקה ברהיטים אומנותיים. נהג היה מסיעה אותו לבית הספר ובחורף נפשו באתרי סקי. המשפחה היגרה מהונגריה לגרמניה ושבה להונגריה עקב רדיפתם כיהודים כשהיה רלף בן 8. אביו רודולף, נלקח לאושוויץ ונרצח שם. במשך כמה חודשים הסתתר רלף עם אמו ואחיו בבית חסיד אומות העולם, הדיפלומט השוודי, ראול ולנברג, אחר כך שרדו בגטו בודפשט, ועל כך סיפר:

” מדי בוקר אחי ואני היינו מעמיסים מתים על העגלה. הדבר הנורא ביותר הוא שהתרגלנו לזה. מילא אם אתה עושה את זה פעם אחת, אבל כשזו העבודה שלך אתה מתרגל ואיך שהוא חי עם זה. [...] בשלב מסוים אתה מאבד את הרצון לחיות. אני זוכר שיום אחד הלכתי עם אחי, ומטוסים טסו באוויר. במקרה כזה, בגלל החשש מהפגזה, היית צריך להישכב על הרצפה, אבל באותו יום לא נשכבנו והמשכנו ללכת. לא היה אנפת לנו אם נחיה או נמות. שנים אחר כך הייתי צריך טיפול פסיכולוגי כדי להתמודד עם החוויות האלה.

לאחר השואה, בהיותו כבן 16, בהונגריה, החל לעסוק בספורט, ושיחק כדורגל וכדורסל. ב-1951, עם עלה עם אמו לישראל. בכדורסל ראה דרך להצליח ולהשתלב באמצעותו בחברה הישראלית ונראה כי דווקא הזרות והיחס הקשה עודדו אותו להצטיין. כך סיפר:

” הסברס, אלה עם המכנסיים הקצרים המקופלים, היו מלכי המדינה. הם היו קוראים לי גולש, כי באתי מהונגריה. אבל בכל פעם שהיו קוראים לי ככה הייתי אומר לעצמי, 'אני אראה לכם! אחרי האימון, כשכולם היו הולכים לאכול חומוס, הייתי נשאר על המגרש, זורק לוסל.

” בזכות זה הייתי אחרי תקופה קצרה שחקן בחמישייה, הפכתי לקפטן, וגם שיחקתי בנבחרת. הכול בגלל שרציתי להוכיח להם. בסוף הקריירה שלי כשחקן, כשהיושע רוזין אמר לי שבעונה הבאה הוא יושיב אותי על הספסל, החלטתי להיות מאמן. ואז אמרתי לעצמי, 'אני אהיה המאמן הכי טוב בארץ.'

הניצחון ההיסטורי על צסק"א

” וכך עזב רלף את המשחק והפך מאמן. ואכן, בלט והצטיין. בעונת 1976/7 הוביל את מכבי תל אביב לניצחון ההיסטורי על צסק"א מוסקבה. עם זאת, ילדותו בצל השואה ליוותה אותו כל חייו והוא ראה בה את הסיבה לאופיו המסוגר:

” אני לא אדם שמח ואף פעם לא אהיה אדם שמח, נשארתי סגור מאוד. תסתכל במשחקים שאימנתי, אפילו בסיום המשחק מול צסק"א או וארזה. אף פעם לא תראה אותי קופץ על הקווים כמו פיני גרשון, למשל. ואתה יודע מה? הייתי מאוד שמד להיות כמוהו. אני יכול לעשות את זה, אבל זו תהיה הצגה. הכל תוצאה של הדברים הקשים שעברתי.

” לאחר הצלחתו הגדולה בארץ מונה קליין למאמן נבחרת גרמניה, גם אותה הביא להישגים, אך היו בישראל שהסתייגו מן הבחירה בגרמניה, על כך אמר: ”ראיתי בזה ניצחון שלי על הגרמנים, כשגרמניה הגדולה והחזקה מזמינה ישראל לאמן אותה.”

קליין זכה בפרס ישראל ובפרסים נוספים ונבחר על-ידי היורוליג לאחד מעשרים המאמנים הטובים ביותר בהיסטוריה של הכדורסל האירופי.

מה המסקנה/מסקנות של רלף קליין מהשואה לגבי העולם והחברה הישראלית?

נסחו תגובה של חברי הקבוצה למסקנות/מסקנותיו.

בן-גוריון
המכון למורשת